

81 § Johanneksenkirkon kirkkosalin pienen kappelin rakentamisesta johtuva kirkkorakennukseen kohdistuva olennainen muutos

Päätösehdotus

Yhteinen kirkkovaltuusto päättää

- 1) hyväksyä Vilhelm Helander, Juha Leiviskä, arkkitehdit Safa:n laatiman suunnitelman Johanneksenkirkon kirkkosalin pienen kappelin rakentamisesta johtuvan kirkkorakennuksen olennaisen muutoksen
- 2) alistaa päätöksen Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin puollettavaksi ja sen jälkeen kirkkohallituksen vahvistettavaksi

Käsittely

Vs. kiinteistöjohtaja Osmo Rasimus esitteli asiaa.

Keskustelun aikana käytettiin 6 puheenvuoroa.

Päätös

Päätösehdotus hyväksyttiin.

Päätöshistoria

Yhteinen kirkkoneuvosto 10.6.2021 200 §

Päätösehdotus

Seurakuntayhtymän johtaja Juha Rintamäki

Yhteinen kirkkoneuvosto päättää esittää yhteiselle kirkkovaltuustolle, että tämä päättää

- 1) hyväksyä Vilhelm Helander, Juha Leiviskä, arkkitehdit Safa:n laatiman suunnitelman Johanneksenkirkon kirkkosalin pienen kappelin rakentamisesta johtuvan kirkkorakennuksen olennaisen muutoksen
- 2) alistaa päätöksen Helsingin hiippakunnan tuomiokapitulin puollettavaksi ja sen jälkeen kirkkohallituksen vahvistettavaksi

Päätös

Päätösehdotus hyväksyttiin.

Selostus

Yleistä

Vuonna 1891 valmistunut JohanneksenkirKKo on Helsingin tärkeimpiä arkkitehtonisia maamerkkejä ja seurakunnallisen toiminnan keskuksia. Se on runsaita yksityiskohtiaan myöten Suomen perusteellisimmin toteutettu ja parhaiten säilynyt uusgoottilainen tiilikirkko. JohanneksenkirKKo sijaitsee Helsingin kaupungin 7. kaupunginosassa (Ullanlinna) korttelin 106 tontilla 1. Osoite on Korkeavuorenkatu 12, 00120 Helsinki. KirKKorakennus on Helsingin seurakuntayhtymän omistuksessa, ja seurakuntayhtymällä on hallinta- ja käyttöoikeus Helsingin kaupungin omistamaan kirKKotonttiin.

JohanneksenkirKKolla on erittäin suurta arkkitehtonista ja arkkitehtuurihistoriallista sekä rakennustekniikan historiaan liittyvää arvoa. KirKKo on edustava esimerkki uusien teollisten rakennusmateriaalien soveltamisesta uusgoottilaiseen muotokieleen. Julkisivujen betonikoristeet ovat monimuotoisuudessaan ja runsaudessaan ainutlaatuiset Suomessa. Suorastaan katedraalimaista vaikutelmaa tehostavat sen tavanomaista seurakuntakirkkoa suurempi koko ja kaksitornisuus. JohanneksenkirKKo on myös arvokas esimerkki arkkitehtuurin ja arkkitehtityön kansainvälisyydestä 1800-luvulla. Suomen uusgoottilaisten tiilikirkkojen joukossa juuri JohanneksenkirKKossa uusgotiikan arkkitehtoniset ihanteet ja muotokieli rikasta koristelua myöten ovat toteutuneet perusteellisimmin.

Punatiilestä muuratut julkisivut betonikoristeineen rakennettiin aikoinaan kestäviksi, mutta betonikoristeet ja varsinkin alkujaan betonipinnalla olleet korkeat päätornit ovat alttiina koville säärasituksille. Julkisivuja ja vesikattoja sekä monimuotoisia betonikoristeita on jouduttu korjaamaan toistuvasti kirkon alkuajoista lähtien aina parin-kolmenkymmenen vuoden välein. Korjauksista huolimatta kirkon ulkoasu on säilynyt hyvin alkuperäisenä ja merkittävimmät muutokset ovat olleet betonipintojen verhoamiset kuparipelleillä.

Kirkon rakennus- ja korjaushistoriaa

JohanneksenkirKKon, Helsingin kolmannen luterilaisen kirkon, suunnitteli vuonna 1878 järjestetyn kansainvälisen arkkitehtikilpailun tuloksena tukholmalainen arkkitehti Adolf Emil Melander (1845–1933). KirKKo rakennettiin vuosina 1887–1891. Katedraalimainen uusgoottilainen JohanneksenkirKKo konetiiliseen, runsaine betonikoristeineen ja valurautaisine pylväineen ja ikkunoineen oli Suomen tuolloisen rakennusteollisuuden huippusaavutuksia.

Helsingin asukasmäärä lisääntyi ripeästi 1850-luvulta alkaen, ja kaupungin kaksi evankelis-luterilaista kirKKoa, v. 1826 valmistunut Vanha kirKKo ja v. 1852 valmistunut NikolainkirKKo (nykyinen tuomiokirKKo) kävivät yhä ahtaammiksi. Ajatus kolmannen kirkon rakentamisesta esitettiin kirKKonkokouksessa jo v. 1864. Ensimmäinen askel kohti ajatuksen toteutumista otettiin v. 1873, kun kirKKonkokous päätti sijoittaa uuden kir-

kon kaupungin eteläosaan, jota tuolloin vasta asemakaavoitettiin. Vuonna 1875 hyväksytyssä asemakaavassa sille varattiinkin tontti Punanotkon rinteeltä.

Huhtikuussa 1878 kirkkoneuvosto julisti sekä koti- että ulkomaisille arkkitehdeille suunnatun suunnittelukilpailun uudesta kirkosta. Kilpailuohjelman mukaan sen tuli olla kolmilaivainen, 3500–4000-paikkainen ja varustettu kellotornilla. Rakennusmateriaalina tuli käyttää puhtaaksi muurattua tiiltä.

1880-luvun alkuvuosina kilpailun voittanut Melander jatkoi suunnittelu-työtä kilpailuehdotuksensa pohjalta ja v. 1885 uuden kirkon piirustukset saivat senaatin vahvistuksen, ja v. 1886 kirkonkokous päätti käynnistää rakennustyöt mahdollisimman nopeasti.

Uuden kirkon rakennustyöt aloitettiin tammikuussa 1887 jyrkän ja kallioisen rakennuspaikan louhinnalla ja terassoinneilla. Graniittiperustukset ja -sokkelit valmistuivat keväällä 1888, ja muuraustyöhön ryhdyttiin toukokuussa. Kirkko saatiin vesikaton suojaan v. 1889 loppuun mennessä lukuun ottamatta päätorneja, joiden muurausta ja viimeistelyä jatkettiin vielä kesinä 1890 ja 1891. Kirkon sisustustyöt tehtiin v. 1890–1891 aikana. Joulukuussa 1891 kirkko oli valmis vihittäväksi käyttöön.

Aluksi kirkkoa kutsuttiin Uudeksi kirkoksi. Kun v. 1904 alettiin suunnitella alati kasvavan kaupungin neljättä evankelis-luterilaista kirkkoa Kallioon, Uusi kirkko nimettiin Johanneksenkirkoksi.

Kirkon julkisivuja ja vesikattoja on korjattu useissa vaiheissa. Päätorvien tiilirakenteiset, betonikoristein varustetut huiput päällystettiin kuparipellillä jo vuonna 1911, päätorvien pienemmät kulmatornit vuosina 1934–1935. Muut vesikatteet uusittiin kuparipellistä vuonna 1956; tällöin katonharjoilta poistettiin valurautakoristeet. Julkisivuja ja varsinkin niiden betonikoristeita korjattiin vuosina 1959 ja 1977–1979. Perusteellisesti julkisivuja korjattiin viimeksi vuosina 1990–1991, jolloin mm. useita betonikoristeita uusittiin osittain tai kokonaan. Nyt on kirkossa jälleen käynnissä vastaavanlaiset korjaukset.

Kirkon sisätiloja on jossakin määrin muutettu myöhemmissä korjauksissa. Vuosien 1990–1991 peruskorjauksessa kirkon kellariin rakennettiin aputiloja ja kirkko varustettiin esteettömällä sisäänkäynnillä.

Korjauksista huolimatta Johanneksenkirkon ulkoasu on säilynyt vuosikymmenten aikana hyvin alkuperäisenä. Tarkemmin kirkon syntyhistoriasta ja korjauksista on kerrottu hankesuunnitelman liitteenä olevassa rakennushistoriaselvityksessä ja sen korjaushistoriapiirustuksissa.

Kulttuurihistorialliset ja kaupunkikuvalliset arvot

Kirkkorakennusta on enimmäkseen ylläpidetty sellaisenaan, ilman pyrkimystä ajanmukaistamiseen riippumatta uusgotiikan yleisen arvostuksen vaihteluista.

Edellä mainittuja arvoja korostaa Johanneksenkirkon hyvä säilyneisyys. Tämä ei koske vain arkkitehtonisia muotoja, vaan myös rakennusmateriaaleja, rakennusosia ja niiden yksityiskohtia, jotka ovat suureksi osaksi

alkuperäisiä tai mahdollisimman tarkoin alkuperäisiä vastaaviksi korjattuja tai uusittuja. Vain vesikatot ovat kokeneet materiaalin osalta merkittävän muutoksen. Betonikoristeiden säilyneisyys on kansainvälisestikin merkittävää: vastaavissa ruotsalaisissa betonikoristeisissa esimerkeissä, Uppsalan tuomiokirkossa ja Tukholman Johanneskyrkanissa betonikoristeet on suureksi osaksi poistettu ja jäljelle jääneetkin pellitetty näkymättömiin.

Johanneksen kirkolla ja sitä ympäröivällä puistolla on erittäin suurta kaupunkikuvallista arvoa niin koko kaupungin kuin lähiympäristönkin kannalta. Eteläisen Helsingin korkeimmalle kohdalle rakennettu kirkko ja sen noin 95 metrin korkeuteen merenpinnasta kohoavat päätornit ovat Helsingin kantakaupungin tärkeimpiä maamerkkejä. Päätornit näkyvät kauas niin merelle ja kuin sisämaankin suuntaan, ja ne ovat mielenkiintoisella tavalla läsnä myös monissa katunäkymissä. Viisto näkymä Korkeavuorenkadun suunnasta kohti kirkon tornijulkisivua on juhla-va. Näkymät Johanneksen kentän yli kohti terrassoidulta tasanteeltaan kohoavaa kirkkoa kuuluvat Helsingin tunnusomaisimpiin. Johanneksen kirkkoa, -puistoa ja -kenttää ympäröivä rakennuskanta muodostaa historiallisesti kerroksellisen, harmonisen kaupunkikuvallisen kokonaisuuden.

Nykyinen tilanne ja korjaustarpeet

Johanneksen kirkko on Johannes församlingin pääkirkko, ja sitä käyttää myös Tuomiokirkkoseurakunta, etenkin vihkikirkkona. Johannes församling käyttää kirkkoa päivittäin. Toimituksina on sunnuntaimessuja, hetkirukouksia, musiikkitilaisuuksia ja muuta kirkollista käyttöä.

Kirkon heikkous nykyaikaisessa seurakuntakäytössä on, että se on kokonaan sisustettu kiinteillä penkeillä. Tämä oli ihanne, kun kirkko valmistui. Nykyään tarvitaan enemmän monikäyttöisyyttä. Aikaisemmin on kirkosta poistettu penkkejä edestä keskellä, jotta musiikkiesiintymisille saadaan paremmat tilat.

Seurakunta on ilmaissut, että kirkkoon olisi hyvä mahdollistaa tila, johon voi järjestää pienemmät toimitukset ja hartaudet, leikkitala lapsille, tilapäisille näyttelyille, jouluseimelle, kastepuulle ja pääsiäispuutarhalle. Tämä vaatii, että kiinteät penkit poistetaan sopivalta alueelta ja siihen luodaan toisen tyyppinen tila.

Kirkossa on myös tarvetta uusien äänentoistojärjestelmä, josta seurakuntaneuvosto on tehnyt esityksen (535/2021:1). Kuuluvuus on heikko suurissa osissa kirkkoa ja nykyinen laitteistokaappi sijaitsee suunnitellun kappelin alttaripäädystä. Uusi äänentoistojärjestelmä mahdollistaisi myös suoratoiston järjestämisen.

Esitettyjä muutoksia tukee myös Kirkkohallituksen mietintö 2019, ”Samman katon alle”, julkaisu 78.

Korjaustavoitteet

Korjauksen tavoitteena on luoda yllä kuvattu tila niin, ettei kirkon alkuperäinen luonne kärsi. Kirkkosalin kuorin viereisen sivulaivan alueesta, joka sijaitsee saarnatuolin takana, olisi tarkoitus tehdä monikäyttöinen tila kappelitoimituksia sekä muuta vaihtelevaa käyttöä palvelemaan. Sinne sijoitettaisiin myös tilavaraus seimeä, kynttelikköä ja kastepuuta varten. Järjestely edellyttää suurelta osin alueen vanhojen penkkien poistamista. Tarkoituksena on rakentaa uusi aluetta rajaava matala seinäke sekä alttaripöytä ja alttaritaulu. Valaistuksen avulla mahdollistettaisiin itsenäisen tilan tuntua ilman, että tarvittaisiin väliseiniä tai muita kiinteitä rakenteita.

Tämän lisäksi luotaisiin sisäänkäynnin yhteyteen väljempi tila poistamalla kaksi penkkiriviä keskilaivan alueelta.

Rakennussuojelutilanne

Ennen vuotta 1917 rakennettuna kirkkona Johanneksenkirko on suojeltu kirkkolain nojalla. Museovirasto on luokitellut Johanneksenkirkon ympäristön Valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi RKY.

Voimassa olevassa asemakaavassa 7948 Johanneksenkirko on varustettu suojelumerkinnällä ark: *”Rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten rakennusala. Tässä tontin osassa olevaa rakennusta ei saa purkaa eikä siinä saa suorittaa sellaisia lisärakentamis- tai muutostöitä, jotka tarvelevät katujulkisivujen, vesikaton tai sisätilojen rakennustaiteellista tai kulttuurihistoriallista arvoa tai tyyliä. Mikäli rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu tällaisia toimenpiteitä, on rakennus lisärakentamis- tai muutostöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan rakennuksen tyyliin hyvin soveltuvalla tavalla.”*

Lausunnot ja luvat

Museovirasto antoi lausunnon Johanneksenkirkon kirkkosalin pienen kappelin korjauksesta 21.12.2020. Lausunnossaan se puoltaa hankkeen toteutusta korjaussuunnitelmassa esitettyjen ratkaisujen pohjalta. Lausunnossaan Museovirasto pitää korjaustyötä kirkkorakennuksen oleellisena muutoksena, joten hankesuunnitelma edellyttää Kirkkohallituksen lupalausuntoa. Lausunto on tämän esityksen liitteenä.

Arkkitehdin käymien neuvottelujen perusteella Helsingin kaupungin rakennusvalvonnan kanta on, että hankkeelle ei tarvita rakennuslupaa. Rakennusvalvonta on saanut Museoviraston lausunnon.

Erillistä lapsivaikutusten arviointia ei ole hankkeesta teetetty, koska sisätilat ja kulut tiloihin säilyvät suurimmalta osalta ennallaan.

Toteutusmuoto ja maksuperusteet

Hankkeeseen toteutuksen urakkamuodoksi on ajateltu kokonaisurakkaa kiinteällä hinnalla, jossa valittu urakoitsija toimii pääurakoitsijana ja lain-säädännön tarkoittamana päätoteuttajana ja vastaa koko hankkeen toteutuksesta päätetyllä ja sovitulla tarjoushinnalla.

Hankekustannukset

Hankkeeseen tehtävään arkkitehdin laatimiin ja korjaustöiden luonnos-suunnitelmiin pohjautuva korjausten kustannusarvio on 235.000,00 euroa (sis. alv. 24%).

Aikataulu

Hanke tuodaan kirkkorakennuksen olennaisen muutoksen osalta päätettäväksi ennen hankkeen investointibudjettia, jotta sille voidaan saada tuomiokapitulin puolto ja kirkkohallituksen hyväksyntä tämän vuoden aikana ja hankkeen toteutus voisi alkaa välittömästi vuoden 2022 alussa.

Liitteet

- 26 HELSINKI Johanneksenkirkon sisätilan muutostyöt, museoviraston lausunto
- 27 13 Uusi kappeli, luonnosvaihe 5, pohjapiirustus 1_50
- 28 14 Uusi kappeli, luonnosvaihe 5, leikkaus 1_25
- 29 65_2021_106 12 Pohjapiirustus 1_200 362300_1_1

